TEMYÎZ-İ TA'LÎKÂT (HAKKI)

Ahmed Cevdet Paşa ve Belâgat-i Osmâniyye'nin müdafaası
Hakkı, Hacı İbrâhim Hakkı Efendi (d. 1242/1826 - ö. 1306/1888)

1882, Anadolu-Osmanlı Sahası, Yazılı Edebiyat / Divan Edebiyatı, 19. Yüzyıl , Türkçe, Arap Alfabesi, Mensur,Telif, Belâgat Kitabı

ISBN: 978-9944-237-87-1

Ahmed Cevdet Paşa'nın (d. 1238/1823 - ö. 1313/1895) *Belâgat-i Osmâniyye*'sinin birinci cüzünü tenkit amacıyla kaleme alınan *Ta'lîkât-ı Belâgat-i Osmâniyye*'nin eleştirisini içeren eser. *Belâgat-i Osmâniyye*'nin 1881'de ilk cüzünün yayımlanmasından bir buçuk ay kadar sonra 1882'de Abdurrahman Süreyyâ (d. 1257/1841 - ö. 1322/1904) *Ta'lîkât-ı Belâgat-i Osmâniyye*'yi yayımlayarak bu eseri bazı yönlerden tenkit etmiştir. *Ta'lîkât*; *Belâgat-i Osmâniyye*'yi eleştiren ilk eserdir ve aynı zamanda Abdurrahman Süreyyâ'nın belâgatle ilgili ilk eseridir (Yetiş 1988: 173; Yetiş 2006: 262). Hacı İbrâhim Efendi ise *Ta'lîkât*'ın eleştirilerine cevaplar yazarak bunu *Temyîz-i Ta'lîkât* adı ile 1882'de yayımlamıştır.

Yirmi iki sayfadan oluşan ve besmele ile başlayan *Temyîz-i Ta'lîkât*'ın dördüncü sayfaya kadar olan kısmı bir nevi giriş mahiyetindedir. Bu bölümde Hacı İbrâhim Efendi, "bir zât" tarafından *Belâgat-i Osmâniyye*'ye bir ta'lîkât yazıldığını işittiğinden ve bu ta'lîkâtın metnin ince noktalarını "keşf ve îzâh eden" bir eser olduğunu zannettiğinden fakat söz konusu eserin tamamen itirazdan/tenkitten meydana geldiğini öğrendiğinden bahseder. Bu bölüm eserin telif sebebi ve isminin açıklanmasıyla sonlandırılır: "Adı geçen kişinin öne çıkan itirazları fikrin temyiz mahkemesindeki yargılanma neticesinde itiraz/tenkit cezasına çarptırılmış, bu cezanın açıklanması ve teşhir edilmesi için işbu risale yazılmış ve ismine Temyîz-i Ta'lîkât denilmiştir" (Uyan 2021: 391). Buna göre *Temyîz* ismi, temel anlamı olan "(iyiyi kötüden) ayırma, tefrik"le beraber daha ziyade "Tanzimat'an sonra kullanılagelen bir davanın son görüleceği makam, temyiz mahkemesi, yargıtay" anlamlarına binaen "*Ta'lîkât*'ın (temyîz mahkemesinde) yargılanması (temyîz edilmesi) ve hakkında son ve kesin hükmün verilmesi" gibi manaları çağrıştıracak şekilde kullanılmıştır.

Ta'lîkât-ı Belâgat-i Osmâniyye ve *Temyîz-i Ta'lîkât* arasındaki tartışmalar genellikle kelime seçimleri, bazı kelimelerin yanlış anlamda kullanılması, fesâhat ile ilgili konuların tarifi, seçilen örnek şiirlerin doğruluğu veya anlamı etrafında gerçekleşmektedir. Eserde işlenen tartışma konuları sırasıyla şöyledir: "Tavâ'if-i mütemeddine" terkîbinin kullanımı, "diyânet" kelimesinin kullanımı, "kusvâ" kelimesinin kullanımı, "ulemâ-yı Arabiyye" terkîbinin kullanımı, ilm-i sarfın tanımı ve "zât" kelimesinin ("zât-ı kelime") kullanımı, "ilm-i nahv"in tarifi hakkında, belâgatin tanımı ve "mezâyâ" (meziyyet) kelimesinin kullanımı, "tatlı" kelimesinin kullanımı (lafızların tanımı ve işitilmesi hakkında), (zihne) "mütebâdir" (olmak) kelimesinin kullanımı, kelimenin fesâhati, "müsteşzir(ât)" kelimesinin anlamı, "lafza-i celâle" tabiri, "kıyâsa muhâlefet"in tanımı ve tanımda devr (döngü) meselesi, za'f-ı telîf ve tetâbu-ı izâfât meselesi bağlamında Nergisî'nin bir cümlesi üzerine, ta'kîd-i lafzî ve Fehîm Efendi'nin bir beyti üzerine, "havâss-ı hamse" terkîbinin kullanımı, ta'kîd-i ma'nevî, iki beyit ve ikrâr kelimesi üzerine, selâset ve Cevdet Paşa'nın örnek olarak verdiği kendi beyti üzerine (Uyan 2021: 400-401). Abdurrahmân Süreyyâ, daha sonra yazdığı *Tahlîl-i Hall* adlı eserinde Hacı İbrâhim Efendi'nin bu eleştiri ve savunma argümanlarının bir kısmına cevaplar vermiştir.

Dönemin genel karakteri göz önüne alındığında söz konusu tartışmalar; ilk bakışta eski-yeni, Arapça-Türkçe, Ta'lîm-i Edebiyyât-Belâgat-i Osmâniyye meseleleri etrafında yoğunlaşan tartışmaları akla getirmektedir. Fakat durum aslında böyle olmayıp iki eser arasındaki tartışmalar kelimelerin doğru kullanımı, bazı kelimelerin, yapıların ve terkiplerin Arapçadaki ve Türkçedeki serüvenleri, doğru kullanımlarının nasıl olması gerektiği, bazı belâgat konularının doğru tanımı ve verilen örnek şiirlerin isabetli olup olmadığı veya nasıl anlaşılması gerektiği ile ilgilidir (Uyan 2021: 413).

Hacı İbrâhim Efendi'nin 1882 yılında, İstanbul'da Matba'a-i Osmâniyye'de basılan *Temyîz-i Ta'lîkât* eserinin tahlili ve çeviri yazılı metni Ömer Uyan tarafından yayımlanmıştır (Uyan 2021).

Yazarın biyografisi için bk. "Hakkı, Hacı İbrâhim Hakkı Efendi". *Türk Edebiyatı İsimler Sözlüğü*. http://teis.yesevi.edu.tr/madde-detay/hakki-haci-ibrahim-hakki-efendi

Madde Yazarı: **Dr. Ömer UYAN**

Yayın Tarihi: **25/08/2022**

Eserden Örnekler

Bu madde Türk Edebiyatı Eserler Sözlüğü Projesi kapsamında hazırlanmıştır. http://tees.yesevi.edu.tr/madde-detay/temyiz-i-ta-likat-hakki bağlantısı üzerinden ulaşılabilir.

Belâgat-i Osmâniyye nâmıyla te'lîf ve mekteb-i hukûkda ta'lîm ü tedrîs buyurmakda oldukları kitâb-ı fevâ'id-nisâbın mevzû-ı mevki-i iştihâr olan cüz-i evveline bir zât tarafından şerh kılıklı bir ta'lîkât kaleme alındığı işidilmekle bunun bir nüshasına nâ'iliyyet ârzû olunmakda idi. Meger ehibbâdan bir zât-ı me'ârif-dân bu ta'lîkâta dest-res olmuş olmağla bir gece kendisiyle hem-bezm-i sohbet olduğumuzda ta'lîkât-ı mezkûreyi başdan aşağıya kırâ'at eyledi. Biz bu ta'lîkâtı metnin dekâyık u gavâmızını keşf ü îzâh için kaleme alınmış bir şerh zann eder iken bunun serâpâ i'tirâzdan ibâret bir şey olduğu anlaşıldı. Şârihler ve muhaşşîler taraflarından sırası geldikçe sûret-i ma'kûlede i'tirâz edilmek âdet olup bu dahî hakîkat-i hâl meydâna çıkmak niyyet-i hâlisesinden neş'et eder bir keyfiyyetdir. Bu ise ol haddi tecâvüz etmekle metne i'tirâz edeyim derken kendi şerhi hedef-i nebl-i i'tirâz olmuşdur [...].
Buraya kadar icrâ edilen tedkîkât u muhâkemâtdan *Belâgat-i Osmâniyye* aleyhine *Ta'lîkât* nâmıyla yapılan i'tirâz-nâmenin i'tirâzdan adem-i selâmeti ve *Belâgat-i Osmâniyye*'nin ayb u kusûrdan berâ'ati tebeyyün etdi. *Belâgat-i Osmâniyye*['nin] tek kusûru var ise o dahi öyle esâssız ve kâ'idesiz derme çatma risâleler kabîlinden olmayıp kavâ'id-i esâsiyyeye muvâfık u mutâbık olması ve fesâhat ü belâgati mertebe-i ulyâ-yı i'câzda olan Kur'ân-ı Kerîm'in nâzil olduğu lisân-ı mübîn-i Arabî['nin] lisânımızın başlıca me'hazı olduğunu tasdîk ile berâber bu me'hazı muhâfazadan ayrılmamasıdır. *Belâgat-i Osmâniyye* öyle bir kitâb-ı müstetâbdır ki her bir faslı envâ-ı me'ârifi hâvî ve her bir bahsi gûne gûne menâfi'i muhtevîdir. İbârât-ı letâfet-âyâtı sehl-i mümteni ve ifâdât-ı fevâ'id-gâyâtı dâ-i cehâleti müzîl ve dâfi'dir (Uyan 2021: 404, 413).

Kaynakça

Devellioğlu, Ferit (2013). *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lügat*. Ankara: Aydın Kitabevi.

Uyan, Ömer (2021). "Ahmet Cevdet Paşa ve Belagat-ı Osmaniyye'sinin Bir Müdafaası: Hacı İbrahim Efendi'nin Temyiz-i Talikat'ı (Tahlil-Metin)". *Edebî Eleştiri Dergisi*, 5 (2), 387-419.

Yetiş, Kazım (1988) "Abdurrahman Süreyyâ, Mîrdûhîzâde". *İslâm Ansiklopedisi*, C. 1, İstanbul: TDV Yay. 173-174.

Yetiş, Kazım (2006). *Belâgatten Retoriğe*. İstanbul: Kitabevi Yay.

Atıf Bilgileri

UYAN, Ömer. "TEMYÎZ-İ TA'LÎKÂT (HAKKI)". *Türk Edebiyatı Eserler Sözlüğü*, http://tees.yesevi.edu.tr/madde-detay/temyiz-i-ta-likat-hakki. [Erişim Tarihi: 19 Ekim 2022].